

นายกวง อภัยวงศ์กับเหตุการณ์ทางการเมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

เหตุการณ์ทางการเมืองทั่วไประหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๘๑

๑. การเมืองทั่วไป

ในวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ตัวแทนของคณะราษฎรได้เข้าเฝ้ากราบบังคมทูลถวายรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวเพื่อทรงลงพระปรมาภิไธย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธยพระราชทานรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

หลังจากพระราชทานรัฐธรรมนูญการปกครองประเทศสยามชั่วคราวแล้ว ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร^๑ ได้อาศัยอำนาจตามรัฐธรรมนูญแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนนั้นมีจำนวน ๙๐ นาย ประกอบด้วย สมาชิกของคณะผู้ก่อการ ๖ ข้าราชการ และผู้ทรงคุณวุฒิ สภาผู้แทน ๖ เปิดประชุมครั้งแรกเมื่อ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้มีการเลือกประธานและรองประธานสภา ๖ ได้แก่ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี และ พลตรี พระยาอินทรวชิต ตามลำดับ ต่อจากนั้นสภาได้ออกเสียงเลือกคณะกรรมการราษฎรขึ้น ตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวเพื่อบริหารราชการสืบต่อจากเสนาบดีของรัฐบาลชุดเก่าที่พ้นสภาพไป คณะกรรมการราษฎรชุดนี้มีจำนวน ๑๔ นาย^๒ มีพระยามโนปกรณนิติธาดา ดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการราษฎรและกรรมการราษฎรส่วนมากเป็นผู้ก่อการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง

^๑ ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารประกอบด้วย พันเอกพระยาพลพลหยุดเสนา พันเอกพระยาทรงสุรเดช และพันเอกพระยาอุทธีร์อัคเนย์ เป็นผู้บัญชาการ

^๒ รอง ศยามานนท์ ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐) หน้า ๕๒ - ๕๓

คณะกรรมการราษฎรเปิดประชุมครั้งแรกเมื่อ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๗๕ ที่ประชุมอนุมัติให้แต่งตั้งกรรมการเพื่อปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับถาวร คณะกรรมการมีจำนวน ๗ คน* ได้แก่ พระยามโนปกรณนิติธาดา พระยาเทพวิฑูรย์ พระยามานวราชเสวี พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์ พระยาปริศนาคณบดี หลวงประคิมฐมนุชรรม พันตรีหลวงสินาคโยธารักษ์ ต่อมาจึงได้ตั้งกรรมการเพิ่มขึ้นอีก ๒ คน คือ พระยาศรีวิศาลวาจา กับพลเรือโทพระยาราชวังสัน การร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรนี้ใช้เวลาประมาณ ๕ เดือน จึงได้นำเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๔๗๕ สภาผู้แทนฯ พิจารณาเป็นเวลา ๑๔ วัน จึงลงมติรับหลักการเมื่อ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๕ ต่อจากนั้นเจ้าพระยาพิชัยญาติประธานสภาผู้แทนคนใหม่ได้นำร่างรัฐธรรมนูญขึ้นพูดเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานรัฐธรรมนูญในวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕

เมื่อประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวร คณะกรรมการราษฎรก็ได้กราบบังคมลาออกจากตำแหน่ง ต่อจากนั้นได้มีการพิจารณาจัดตั้งรัฐบาลคณะราษฎร ได้พิจารณามอบหมายให้พระยามโนปกรณนิติธาดาเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี [เปลี่ยนชื่อตำแหน่งเดิมจาก "ประธานกรรมการราษฎร" มาเป็น "นายกรัฐมนตรี - ผู้เขียน] คณะรัฐบาลชุดพระยามโนฯ มีรัฐมนตรีร่วมคณะ ๒๐ คน ส่วนใหญ่เป็นผู้ก่อการเกือบทั้งสิ้น คณะรัฐบาลได้แถลงนโยบายยี่สิบหลัก ๖ ประการของคณะ-

* รายงานการประชุมคณะกรรมการราษฎร ครั้งที่ ๑/๒๔๗๕ วันที่ ๒๕ มิถุนายน

ราษฎร^๑ สถาปนาไคลงมติไว้วางใจเป็นเอกฉันท์ รัฐบาลพระยามโนฯ
จึงเริ่มต้นบริหารราชการแผ่นดินสืบต่อมา

๒. เค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม

คณะราษฎรได้มอบหมายให้หลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นผู้ร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจเพื่อดำเนินการตามข้อ ๓ ในหลัก ๖ ประการของคณะราษฎรพระยามโนปกรณ์นิติธาดา ได้แต่งตั้งให้มีคณะที่ปรึกษาภายในเกี่ยวกับเรื่องนี้ ประกอบด้วย นายประยูร ภมรมนตรี นายแนบ พหลโยธิน หลวงเกษสทกรณ นายควั ลพานุกรม หม่อมหลวงอุดม สนิทวงศ์ นายวิลาศ โอสถานนท์ นายจรูญ ฅ บางช้าง นายทวี ตะเวทีกุล หลวงโกวิทอภัยวงศ์^๒

^๑ หลัก ๖ ประการประกอบด้วย

๑. รักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่นเอกราชในทางการเมือง ในทางศาลและในทาง เศรษฐกิจของประเทศให้มั่นคง เป็นต้น
๒. รักษาความปลอดภัยในประเทศให้การประทุษร้ายต่อกันลดลงให้มาก
๓. บำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทาง เศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่ จะหางานให้ราษฎรทุกคน จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติไม่ปล่อยให้ราษฎรออกอยาก
๔. ให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน
๕. ให้ราษฎรมีเสรีภาพที่ไม่ขัดต่อหลัก ๔ ประการ ดังกล่าวแล้ว
๖. ให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

^๒ รายงานการประชุมคณะกรรมการราษฎร ครั้งที่ ๒๑/๒๔๗๕ วันที่ ๒๗

สิงหาคม ๒๔๗๕ เรื่อง สภาจัดการเศรษฐกิจแห่งชาติ

ในการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม^๑ นี้เอง เป็นผลให้เกิดความคิดเห็นแตกแยกกันเป็น ๒ ฝ่าย คือฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายคัดค้าน ฝ่ายสนับสนุนมีหลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นผู้นำ ฝ่ายคัดค้านมีพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นผู้นำ และปรากฏต่อมาอีกว่ารัชกาลที่ ๗ ทรงคัดค้านโครงการเศรษฐกิจนี้ โดยมีพระบรมราชวินิจฉัยว่ามีลักษณะ เช่นเดียวกับที่ประเทศรัสเซีย^๒

ความขัดแย้งในกรณีเค้าโครงการเศรษฐกิจมีผลกระทบกระเทือนความสัมพันธ์ระหว่างคณะรัฐบาลกับบุคคลในคณะราษฎร จนเกิดการสักระกั้นอิทธิพลทางการเมืองคณะราษฎร โดยพระยามโนปกรณนิติธาดาได้มีคำสั่งห้ามข้าราชการ ทหาร พลเรือน และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เข้าเป็นสมาชิกของสมาคมที่เกี่ยวกับการเมือง ซึ่งหมายถึงสมาคมคณะราษฎรนั่นเอง^๓ ผู้ที่เป็นกำลังสนับสนุนคนสำคัญของพระยามโนปกรณนิติธาดาก็คือ พันเอกพระยาทรงสุรเดช และพันเอกพระยาสุรศักดิ์มนตรี ความตึงเครียดทวีมากขึ้นเมื่อความขัดแย้งลุกลามไปถึงสภาผู้แทนราษฎร ถึงกับปรากฏว่าในการพิจารณางบประมาณประจำปี พ.ศ. ๒๔๗๖ สมาชิกสภาผู้แทนบางคนพากันออกรูปในเข้าประชุม ดังนั้นการประชุมสภาต่อมาโดยคำสั่งของพระยาทรงสุรเดช จึงมีทหารตรวจคนออกรูปสมาชิก ก่อให้เกิดความไม่พอใจในหมู่สมาชิกสภาผู้แทนเป็นอย่างมาก

^๑ โปรดพิจารณารายละเอียดได้ใน วิธามโนพิโมกษ์ ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร วิทยานิพนธ์แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๔

^๒ โปรดพิจารณารายละเอียดได้ใน เคือน บุนนาค ทนายรีตวิกรมธุระวาโสวางแผนเศรษฐกิจ ไทยคนแรก (พระนคร : โปธิ์สามต้นการพิมพ์, ๒๕๑๗)

^๓ ขณะนั้นได้มีการจัดตั้ง "สมาคมคณะราษฎร" ขึ้นโดยคณะราษฎรจก ทะเบียนตั้ง เป็นสมาคมสภาเมื่อตั้งแต่วันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๔๗๕

ด้วยเห็นว่าเป็นการเผด็จการจึงประท้วงโดยการเดินออกจากที่ประชุม

ในที่สุดพระยามโนปกรณ์นิติธาดาได้ประกาศพระราชกฤษฎีกาปิดสภาผู้แทนราษฎรและงัดรัฐธรรมนูญบางมาตรา ในวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๖^๑ และผลที่บังเกิดคือนั้นคือหลังจากจัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่แล้ว รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ พุทธศักราช ๒๔๗๖ เป็นเหตุให้หลวงประดิษฐมนูธรรมต้องเดินทางไปต่างประเทศ (ไปประเทศฝรั่งเศส - ผู้เขียน) ในวันที่ ๑๒ เมษายน ๒๔๗๖

รัฐบาลชุดที่ ๒ ของพระยามโนปกรณ์นิติธาดาบริหารประเทศโดยไม่มีสภาต่อมาอีก ๒ เดือนเศษ นายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ก็นำกำลังเข้ายึดอำนาจการปกครองในวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ รัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดาจึงพ้นจากตำแหน่งไป และพระยาพหลพลพยุหเสนาได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๖^๒

๓. เหตุการณ์สำคัญในสมัยรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา

ก. กบฏบวรเดช

หลังจากพระยาพหลพลพยุหเสนาจัดตั้งรัฐบาลเข้าบริหารประเทศแล้ว ต่อมาได้เรียกตัวหลวงประดิษฐมนูธรรมกลับเข้าร่วมคณะรัฐบาล เมื่อ ๑ ตุลาคม ๒๔๗๖ สภาผู้แทนราษฎรได้ตั้งกรรมการซักฟอกหลวงประดิษฐมนูธรรมว่าเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ ปรากฏผลของคณะกรรมการรายงานว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมไม่ได้เป็นคอมมิวนิสต์

การกลับเข้ามามีบทบาททางการเมืองของหลวงประดิษฐมนูธรรม

^๑ ราชกิจจานุเบกษา แผนกกฎหมาย ฉบับพิเศษ เล่ม ๕๐ ตอนที่ ๒ (๑ เมษายน ๒๔๗๖), หน้า ๑

^๒ ราชกิจจานุเบกษา แผนกกฎหมาย เล่ม ๕๐ ตอนที่ ๒, หน้า ๕๕๕

เป็นเหตุผลหนึ่งซึ่งก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่สำคัญ ๆ คือ กบฏบวรเดช^๑ (๑๑ - ๒๗ ตุลาคม ๒๔๗๖) ซึ่งมีพลเอกพระองค์เจ้าบวรเดช กฤษดากร และนายทหารนอกประจำการชั้นผู้ใหญ่อีกหลายท่านได้นำทหารหัวเมือง เข้ามาทำการยึดครองเมืองและบาง เชนพร้อมกับยื่นคำขอให้รัฐบาลลาออก และรัฐบาลได้ทำการปราบปรามกบฏอย่างรุนแรงและได้รับชัยชนะ โดยนายพันโทหลวงพิบูลสงครามเป็นผู้บัญชาการกองพันผสม ทำหน้าที่ปราบปรามกบฏ และนับเป็นจุดเริ่มแรกที่นายพันโทหลวงพิบูลสงครามก้าวขึ้นมาที่มีชื่อเสียง เก่งเป็นพิเศษ

หลังจากปราบปรามกบฏได้สำเร็จ รัฐบาลได้จัดตั้งศาลพิเศษพิจารณามุคคัลลที่เกี่ยวข้องกับการกบฏ ทำให้มีผู้ถูกจับกุม สอบสวน เป็นจำนวนมาก

๑. การสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ฐานะของพระมหากษัตริย์ได้รับความกระทบกระเทือนมาก และบรรดาพวกพระราชวงศ์ถูกโจมตีอยู่เนือง ๆ เป็นต้นว่าในบทความซึ่งตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง^๒ และเหตุการณ์ที่สำคัญก็คือ กรณี นายถวัติ ฤทธิเดช เลขานุการสมาคมกรรมกรรดวง เป็นโจทก์ฟ้องรัชกาลที่ ๗ ในข้อหาหมิ่นประมาทเกี่ยวเรื่องพระบรมราชวินิจฉัยเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมซึ่งมีข้อความบางตอนพาดพิงถึงกรรมกร เรื่องนี้กระทบกระเทือนพระทัยของรัชกาลที่ ๗ ทรงถือว่าเป็นการเลื่อมเสียดพระเกียรติ และทรงเห็นว่าทั้งรัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎรไม่เร่งดำเนินการให้ยุติลง

^๑ โปรดศึกษารายละเอียดได้จาก นิคม จารุมณี กบฏบวรเดช พ.ศ. ๒๔๗๖ วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมณฑลศึก แผนกวิชาประวัติศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๘

^๒ อาทิ เช่น หนังสือพิมพ์ สัจจัง และหนังสือพิมพ์ ๒๔ มิถุนา

อนึ่งผลสืบเนื่องมาจากกฎบวร เกษ ซึ่งรัฐบาลมีความเข้าใจว่าพระองค์ มีส่วนสนับสนุนเพื่อแสวงหาอำนาจ แม้จะทรง เป็นกลางอย่างที่สุด ย่อมทำให้ทรงได้รับความกระทบกระเทือนพระทัยยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังทรงมีความขัดแย้งกับรัฐบาลเกี่ยวกับเรื่อง พรบ.บางฉบับที่ไม่เห็นชอบด้วย แต่ไม่อาจยับยั้งไว้ได้^๑ และความขัดแย้งเรื่องทหารรักษาวัง ซึ่งไม่ทรงต้องการให้รัฐบาลตัดทอนงบประมาณและตัดกำลังพล ตลอดจนการที่รัฐบาลลงโทษบรรดาพวกกฎบวร เกษอย่างรุนแรงไม่ยินยอมผ่อนปรนตามข้อทักท้วงของพระองค์ เช่น ขอให้งดดำเนินคดีกับทหารรักษาวัง ๓ นาย ในข้อหากฎ ^๒

ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลและรัชกาลที่ ๗ ในเรื่องต่าง ๆ^๓ เป็นผลให้ทรงคัดลिनพระทัยสละราชสมบัติ ในวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ขณะประทับรักษาพระเนตรอยู่ ณ ประเทศอังกฤษ ภายหลังจากนั้นรัฐบาลพระยาพหลยังคงได้รับความไว้วางใจจากสภาบริหารราชการแผ่นดินต่อไป และคณะรัฐบาลได้สถาปนาพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาสน์มหิศลขึ้นครองราชสมบัติสืบต่อมาเป็นรัชกาลที่ ๘ แห่งราชวงศ์จักรี แต่เนื่องจากยังทรงพระเยาว์สภาผู้แทนจึงแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ขึ้น ประกอบด้วย พันเอกพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ นาวาตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า - อาทิตยทิพยฮาภา และเจ้าพระยาวยมราช (ปั้น สุขุม).

^๑ อาทิ เช่น ร่าง พรบ.วิธีพิจารณาความอาญา ร่าง พรบ.อากรมรกด พ.ศ. ๒๔๗๖ เป็นต้น

^๒ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๑๔/๒๔๗๗ วันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๔๗๗

^๓ โปรดดูรายละเอียดได้ใน นัยนา หงษ์ทองคำ, พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎร วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐.

ก. การสิ้นสุดอำนาจทางการเมืองของรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา

รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาได้พ่ายแพ้คะแนนเสียงเกี่ยวกับเรื่องรัฐบาลเสนอจำกัดรายจ่ายที่ทำได้กับนานาประเทศ รัฐบาลจึงลาออกแต่ก็ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าให้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อไป และหลังจากจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกโดยอ้อมเมื่อ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๖ ระยะเวลาหนึ่ง รัฐบาลประสบปัญหาทางการเมืองกล่าวคือ รัฐบาลพ่ายมติของสภาในผู้คดีขอแก้ไขข้อบังคับการประชุม และการปรึกษาของสภาผู้แทนราษฎร พุทธศักราช ๒๔๗๗ ข้อ ๖๘ เกี่ยวกับการเสนอร่างพระราชบัญญัติงบประมาณสภาดมตรีรับหลักการ ด้วยคะแนน ๔๕ : ๓๑^๑ ทั้งนี้รัฐบาลจึงลาออก แต่คณะผู้สำเร็จราชการไม่อนุมัติ รัฐบาลจึงทำการยุบสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๔๘๑ และหลังจากการเลือกตั้งครั้งที่ ๒ ในวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๔๘๑ ผ่านพ้นไปพระยาพหลพลพยุหเสนาได้ปฏิเสธไม่ยินยอมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกต่อไป สภาผู้แทนราษฎรจึงลงมติเลือกพลตรีหลวงพิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๑^๒

บทบาททางการเมืองของนายควง อภัยวงศ์ หลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕

หลังวันปฏิวัติ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ นายควง อภัยวงศ์ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนในจำนวน ๗๐ แรก จึงมีโอกาสดแสดงความคิดเห็นในสภาผู้แทนบ้าง เป็นครั้งคราว เช่น มีครั้งที่นายควงแสดงการคัดค้านการกระทำของรัฐบาล คือ การที่รัฐบาลพระยามโนฯ ให้อำนาจทหารตรวจค้นอาวุธสมาชิกสภาผู้แทน ภัยเห็นว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง เป็นวิธีการของผู้เผด็จการ

^๑ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๒๑/๒๔๘๑ (สามัญ) สมัยที่ ๒ วันที่ ๑๑ กันยายน ๒๔๘๑

^๒ ประกาศตั้งนายกรัฐมนตรี ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๕ ตอนที่ ๘๘ (วันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๑), หน้า ๗๐๖

และชาวสมาชิกคนอื่น ๆ เดินออกจากที่ประชุมสภา^๑

นอกจากตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท ๒ ซึ่งเป็นตำแหน่งทางการเมืองแล้ว นายควงก็ยังคงปฏิบัติหน้าที่ประจำของตนในกรมไปรษณีย์ เช่นเดิม ต่อมาในกรมไปรษณีย์ได้เกิดเรื่องวุ่นวายขึ้น เจ้าหน้าที่ได้ฟ้องร้องกล่าวหาเจ้าคุณพระปกเกล้าศาสตราจารย์อธิบดีกรมไปรษณีย์ ต่อรัฐบาลด้วยข้อหาต่าง ๆ รัฐบาลจึงมีคำสั่งย้ายอธิบดีไปประจำกระทรวง และได้เลื่อนหลวงไกรฤกษ์ราชเสวี นายช่างผู้อำนวยการโทรเลขขึ้นดำรงตำแหน่งอธิบดี นายควงจึงได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นมารักษาการในตำแหน่งนายช่างผู้อำนวยการแทนหลวงไกรฤกษ์ราชเสวี

เมื่อพระยามโนปกรณนิติธาดา และหลวงประดิษฐมนูธรรมเกิดความขัดแย้งกันในกรณีเค้าโครงการเศรษฐกิจ แม้นายควง อภัยวงศ์ จะเป็นหนึ่งในบรรดาคณะที่ปรึกษาภายใน^๒ แต่ก็มีได้มีบทบาทเด่นชัดไม่ว่าจะอยู่ในฝ่ายสนับสนุนหรือคัดค้าน ดังนั้นนายควง อภัยวงศ์ จึงยังไม่ได้แสดงพฤติกรรมว่าฝักใฝ่ฝ่ายใดเป็นพิเศษ นายควง อภัยวงศ์ จึงไม่ได้รับผลกระทบกระเทือนจากกรณีเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม

ระหว่างรัฐบาลพระยามโนฯ ยุบสภาและนายปรีดีต้องออกไปพำนักอยู่ในต่างประเทศ พระยามโนฯ ได้สั่งให้หลวงไกรฤกษ์ฯ ไปดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมนคราทร แต่ในที่สุดก็ระงับเพราะพระยามโนเกรงว่าจะไม่อาจควบคุมกิจการโทรศัพทได้ เนื่องจากการเนรเทศนายปรีดีคนสำคัญของคณะผู้ก่อการอาจจะเกิดการปฏิวัติซ้อน และนายควงอาจจะเป็นผู้ทำหน้าที่ตัดสายโทรศัพทโทรเลขอีกในเรื่องนี้ หลวงไกรฤกษ์ได้ขอคำมั่นสัญญาจากนายควงว่า "ถ้า

^๑ ประยูร ภมรมนตรี ชีวิต ๕ แผ่นดินของข้าพเจ้า, หน้า ๒๓๘

^๒ รายงานการประชุมคณะกรรมการราษฎร ครั้งที่ ๒๑/๒๔๗๕ (๒๗ สิงหาคม ๒๔๗๕) เรื่อง สภาจัดการเศรษฐกิจแห่งชาติ

มีอะไรเกิดขึ้น นายคงจะไม่ตัดสายโทรศัพท์" ทั้งนี้เพราะขณะนั้นกิจการโทรศัพท์นายคง เป็นผู้ควบคุมดูแลอยู่

ก่อนวันที่พระยาพหลพลพยุหเสนาจะยึดอำนาจจากรัฐบาลพระยามโนฯ เพียง ๑ สัปดาห์ (คือประมาณวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๖) หลวงพิบูลสงครามกับหลวงทัตถ์นิยมนึกได้ไปติดต่อนายคง โดยกล่าวว่า "...ถ้าจะขอจัดให้ตัดสายโทรศัพท์จะยอมตัดหรือไม่..."^๒ นายคงจึงตอบไปว่า "...ถ้ารัฐมนตรีสั่งให้ตัดก็พร้อมที่จะตัด..."^๓ การมาพบของหลวงพิบูลสงครามและหลวงทัตถ์นิยมนึก ทำให้นายคงได้รับทราบว่าจะมีการยึดอำนาจ แต่แผนการปฏิวัติซึ่งไม่เกี่ยวกับหน้าที่ที่นายคงจะต้องรับทราบ นายคงจึงไม่ได้รับการชี้แจงรายละเอียด กว้านายคงจะรู้ว่ากลุ่มผู้ยึดอำนาจจะลงมือปฏิบัติการก็ถึงวันปฏิวัติโดยตอนเช้ามีวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๖ กลุ่มที่จะทำการยึดอำนาจได้มอบหมายให้หลวงนฤเบศร์มานิตกับหลวงศิริราชไมตรีมาพบกับนายคงที่บ้าน และบอกให้นายคงไปทำการตัดสายโทรศัพท์กลางวัดเลียบโดยด่วน นายคงจึงได้ทราบว่ากลุ่มยึดอำนาจจะลงมือปฏิบัติการในวันนี้ นายคงได้เคยสัญญากับหลวงไกรฤกษ์ว่าไม่ว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นก็ตามจะไม่ตัดสายโทรศัพท์ แต่เมื่อฝ่ายที่มาขอร้องให้ช่วยตัดสายโทรศัพท์ คือบรรดาเพื่อนผู้ก่อการด้วยกัน นายคงต้องการรักษาสัญญาที่ให้ไว้กับหลวงไกรฤกษ์ จึงหาทางออกด้วยการเลี่ยงจากการตัดสายโทรศัพท์เป็นนอกคำสั่งแก่พนักงานตอสายโทรศัพท์ ไม่ให้ต่อโทรศัพท์ให้แก่ผู้ใดทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะการพูดโทรศัพท์ในขณะนั้น ยังต้องใช้วิธีแจ้งเลขหมายที่ต้องการพูดไปยังพนักงานโทรศัพท์กลางให้คอยหมายเลขนั้น การเป็นผู้ได้รับมอบหมายจากคณะผู้ยึดอำนาจให้เป็นผู้ตัดสายโทรศัพท์ นับเป็นการร่วมงานกับคณะผู้ก่อการเป็นครั้งที่ ๒ นายคงจึงได้ร่วมในการล้มรัฐบาลพระยามโนฯ

^๑ คง อภัยวงศ์, การต่อสู้ของข้าพเจ้า, หน้า ๔๔

^๒ คง อภัยวงศ์ เรื่องเดิม, หน้า ๔๔

^๓ ในที่เดียวกัน

ควย ซึ่งนายคงได้กล่าวแสดงความรู้สึกของตนเองเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า

...การปฏิบัติที่ค่านาจจากรัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดา ซึ่ง
ข้าพเจ้าก็เคยจับพืดจับดู เป็นนักปฏิวัติรุ่นที่ ๒ ตามเขาควย
เพราะเรื่องศักดิ์สายอย่างว่า

เมื่อล้มรัฐบาลพระยามโน เป็นผลสำเร็จ พระยาพหลได้ดำรงตำแหน่ง
ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อมา นายคงก็ได้เกี่ยวข้องกับคณะรัฐบาลใหม่ แต่ยังคง
รับราชการอยู่กรมไปรษณีย์ และได้รับเลื่อนให้รักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรม
ไปรษณีย์แทนหลวงไกรฤกษ์ซึ่งถูกย้ายไปประจำกระทรวง แม้นายคงจะได้อ้าง
ว่าตนยังไม่เหมาะสมกับตำแหน่งใหม่ เพราะวัยวุฒิและคุณวุฒิไม่ถึงขั้น แต่พระ
สารสาสน์พลชั้นตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวง เศรษฐการได้ขอให้ นายคง รับต่อมา
คณะรัฐมนตรีได้แจ้งให้นายคงสอบแข่งขันเพื่อจะได้ดำรงอธิบดีเป็นการถาวร
แม้นายคงจะเข้าสอบโดยไม่เขียนคำตอบ แต่ก็สอบได้ และได้มีพระบรม
ราชโองการแต่งตั้งให้เป็นอธิบดีกรมไปรษณีย์โทรเลข ขณะมีอายุได้ ๓๐ ปี

ต่อมารัฐบาลพระยาพหลฯ ยุบสภา และมีการจัดตั้งรัฐบาลใหม่ โดย
พระยาพหลยังคงดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีถึง เกือบในคณะรัฐมนตรีชุดใหม่
รัฐมนตรีที่เป็นผู้ก่อการ เมื่อเทียบส่วนกับคณะรัฐมนตรีชุดก่อนมีจำนวนมากกว่า
แม้ว่าผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจะเป็นคนเดียวกัน นายคงได้รับเชิญเข้า
ร่วมคณะรัฐบาลพระยาพหลชุดที่ ๒ ควบ โดยหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เลขาธิการ
คณะรัฐมนตรีเป็นผู้มาติดต่อ โดยแจ้งให้ทราบว่า พระยาพหลฯ ต้องการให้
นายคง เข้าร่วมในคณะรัฐบาลในตำแหน่งรัฐมนตรี และเสนอขอแม้ว^๑ เมื่อ
เข้าร่วมในคณะรัฐมนตรีแล้วขออย่าง เกี่ยวเวลาประชุมอย่าเอะอะ" นายคง
ได้ตอบว่า "ถ้าจะให้ดีและถูกต้อง จำจะต้องเอะอะ"^๒ แม้นายคงจะ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗

ปฏิเสหิ แต่ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีร่วมในคณะรัฐบาลพระยาพลพล-
พยุหเสนาเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๗๔^๒

ย่อมจะพิจารณาได้ว่านายควง อภัยวงศ์ได้รับความไว้วางใจจากคณะราษฎร
ให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองสูงชันเป็นลำดับ ในขณะที่เดียวกันนี้อาจจะตั้งข้อสังเกต
ได้ว่าในชั้นแรกนั้น นายควง อภัยวงศ์มิได้ประสงค์ตำแหน่งทางการเมือง แต่วิธีทาง-
การเมืองถึงนายควง อภัยวงศ์เข้าไปรวมมีบทบาทเอง

แม้ว่าต่อมาจะมีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีอีก (๒๑ ธันวาคม ๒๔๘๐) แต่
นายควง อภัย วงศ์ ก็ยังคงร่วมอยู่ในคณะรัฐบาลพระยาพลพลพยุหเสนาในตำแหน่ง
รัฐมนตรีเช่นเดิม นอกจากนี้ยังได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีสั่งราชการแทนรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงธรรมการด้วยจนถึงวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๔๘๑^๓

จากข้อเท็จจริงดังกล่าวมาของตน น่าจะพิจารณาได้ว่า ขณะที่นายควง-
อภัยวงศ์ดำรงตำแหน่งร่วมอยู่ในคณะรัฐบาลพระยาพลพลนั้น นายควง อภัยวงศ์มิใช่บุคคล
สำคัญระดับแนวหน้า จะมีบทบาทบ้างก็เพียงในฐานะรัฐมนตรีคนหนึ่งร่วมในคณะรัฐบาล
ซึ่งเป็น -----

^๑ ในที่เดียวกัน

^๒ ราชกิจจานุเบกษา แฉกกฎหมาย เล่ม ๔๒ ภาค ๑ (๑ สิงหาคม ๒๔๗๔),
หน้า ๑๒๑๓-๑๒๑๔.

^๓ ราชกิจจานุเบกษา แฉกกฎหมาย เล่ม ๔๔ (๒๑ ธันวาคม ๒๔๘๐), หน้า ๑๔๖๔.

^๔ อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพันตรีควง อภัยวงศ์ , หน้า ๑๔.

เพียงผู้ร่วมทำหน้าที่บริหารประเทศ แต่ก็นับได้ว่า การก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งทางการเมืองของนายทอง เป็นก้าวขึ้นสู่ขั้นสูงขึ้นตามลำดับ และการดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีรวมคณะรัฐบาลพระยาพหล จักเป็นบันไดก้าวแรกที่นายทองจะเริ่มต้นมีบทบาททางการเมืองอย่างจริงจัง และนับวันจะเป็นบุคคลที่มีความสำคัญมากยิ่งขึ้น แม้ว่าการรับตำแหน่งทางการเมืองในแต่ละครั้ง นายทองมักจะปฏิเสธในขั้นแรก แต่เนื่องจากความสัมพันธ์อันสนิทกับคณะผู้ก่อการยุคแรก และนายทองก็ได้แสดงตนให้เป็นที่ประจักษ์แล้วว่า มีไข่มุกคัลที่เป็นภัยต่อคณะราษฎรแก่อย่างใด นายทองจึงได้รับความไว้วางใจให้เข้าร่วมคณะรัฐบาลในการบริหารประเทศ และดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีหลายกระทรวงด้วยกันตามความเหมาะสมในแต่ละสมัย

จากเหตุการณ์ทางการเมืองที่ปรากฏออกมาแล้วนั้น อาจพิจารณาได้ว่าในระยะเวลาที่เกิดความขัดแย้งทางการเมืองในกรณีต่าง ๆ เช่น กรณีเค้าโครงเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นผลให้นายปรีดีต้องเดินทางออกนอกประเทศ หรือกรณีการปิดสภาของพระยามโนปกรณ์นิติธาดา ตลอดจนกรณีกบฏบวรเดช และความขัดแย้งระหว่างหลวงพิบูลกับพระยาทรงสุรเดช ฯลฯ นายทองไม่ได้เข้ายุ่งเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านั้น ซึ่งในข้อนี้เป็นผลคือตัวนายทองเอง เพราะทำให้ยังคงรักษาตัวไว้ได้อย่างปลอดภัย ไม่ถูกกำจัดออกไปนอกวงการเมืองตั้งแต่แรก ๆ เหมือนกับผู้ก่อการคนอื่น ๆ และทำให้นายทองไม่ถูกเพ่งเล็งจากกลุ่มผู้ทรงอำนาจทางการเมืองขณะนั้น เพราะนายทองไม่ได้มีบทบาทเด่นชัดและมีอำนาจทางการเมืองมากจนไม่เป็นที่น่าไว้วางใจแก่อย่างใด และนายทองก็มิได้มีพฤติการณ์ว่าเป็นคนของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ซึ่งโอกาสเช่นนี้เองช่วยให้นายทองค่อย ๆ ก้าวขึ้นมีบทบาทสำคัญ ๆ ทางการเมือง และกลายเป็นคู่แข่งชั้นทางการเมืองกับผู้ก่อการคนสำคัญ คือ หลวงพิบูลสงครามในระยะแรก และนายปรีดีในโอกาสต่อมา

พลตรีหลวงพิบูลสงครามเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีทำการจัดตั้ง

รัฐบาลต่อมา เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๑* หลวงพิบูลสงครามได้ขอให้ นายควง เข้าร่วมคณะรัฐบาลด้วย แต่นายควงไม่สมัครใจเพราะจะต้องไป ร่วมประชุมการไปรษณีย์สากลที่อาเณตินา ซึ่งจะต้องใช้เวลาในการประชุม เป็นเวลานาน เนื่องจากนายควงตั้งใจที่จะทำงานเกี่ยวกับการไปรษณีย์ในประเทศต่าง ๆ อีกหลายแห่ง จึงไม่อาจจะปฏิบัติหน้าที่ในฐานะรัฐมนตรีร่วมคณะ รัฐบาลหลวงพิบูลได้ นายควงได้ไปพบกับหลวงพิบูลที่บ้านพักในกรมทหารปืนใหญ่ บางซื่อ เพื่อปฏิเสธตำแหน่ง^๒ ซึ่งหลวงพิบูลได้ตกลงตามข้อเสนอของนายควง ในขั้นแรก ต่อมา นายควงก็ได้รับการติดต่อจากหลวงอดุลย์ เกษจรัส เพื่อขอให้ นายควงรับตำแหน่งรัฐมนตรีอีก นายควงได้ปฏิเสธเป็นการยืนยันเจตนาเดิม แต่ในที่สุดก็ได้มีประกาศแต่งตั้งให้นายควงดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีช่วยว่าการ - กระทรวงธรรมการ^๓

สำหรับเหตุผลที่ทำให้หลวงพิบูลเลือกนายควง เข้าร่วมคณะรัฐบาล อาจเป็นไปได้ที่วาระขณะนั้นเป็นระยะแห่งการสร้างสรรค์อำนาจทางการเมืองของ หลวงพิบูล การที่ใญ่บุคคลที่ไว้วางใจได้ร่วมในคณะรัฐบาล ย่อมส่งผลให้การ บริหารราชการแผ่นดินเป็นไปด้วยความสะดวกเรียบร้อยและช่วยให้คณะรัฐบาล มีเสถียรภาพที่มั่นคง เพราะอย่างน้อยที่สุดนายควง เป็นมิตรสนิทกับหลวงพิบูล มาแต่เดิม และเป็นสมาชิกคณะราษฎรด้วยคนหนึ่ง ย่อมจะให้ความร่วมมือกับ หลวงพิบูลอย่างแนบนอน และเท่าที่ปรากฏมา นายควงก็มีได้กระทำตนเป็นศัตรู

* ประกาศตั้งนายกรัฐมนตรี ราชกิจจานุเบกษา แผนกกฎฎีกา เล่มที่ ๕๕ ตอนที่ ๕๕ (๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๑) หน้า ๓๐๖

^๒ ควง อดภัยวงศ์ การต่อสู้ของชาพเจ้า, หน้า ๖๑

^๓ ดำรงตำแหน่งเมื่อ ๒๑ ธันวาคม ๒๔๘๑ - ๑๕ สิงหาคม ๒๔๘๔

ทางการเมืองต่อหลวงพิบูลแต่อย่างใด อีกประการหนึ่งนายควงก็มีโช่บุคคลที่มีอิทธิพลทางการเมืองอย่างมากในขณะนั้น ไม่ว่าจะเป็นค้ำานสภาผู้แทนหรืออิทธิพลทางด้านทหาร นอกจากนี้นายควงยังเคยมีประสบการณ์ในฐานะเคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในสมัยรัฐบาลก่อนมาแล้ว ย่อมทำให้การปฏิบัติงานในหน้าที่ความรับผิดชอบดำเนินไปด้วยความคล่องตัว ยังประโยชน์ให้แก่คณะรัฐบาล

สภาพการเมืองไทยสมัยรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม

หลวงพิบูลสงครามได้กำจัคศัตรูทางการเมืองโดยโชคาสพิเศษเป็นเครื่องมือมาตั้งแตครั้งพระยาพหลเป็นนายกรัฐมนตรี การปราบปรามกบฏบวรเดชใน พ.ศ. ๒๔๗๖ รัฐบาลไคเนรเทศนักการเมืองฝ่ายตรงข้ามไปอยู่เกาะตะรุเตา เกาะเตา การเนรเทศนักโทษอีกกลุ่มใน พ.ศ. ๒๔๗๖ ไปอยู่แม่ฮ่องสอน การปราบกบฏนายสิบใน พ.ศ. ๒๔๗๘ กบฏพระยาทรงสุรเดช หรือ กบฏผขาวใน พ.ศ. ๒๔๘๑ การสังหารนักโทษการเมือง ๑๘ คน และลอบฆ่าผู้ต้องสงสัยในระหว่างการจับกุม^๑ หลังจากกวาดล้างนักการเมืองฝ่ายตรงข้ามแล้วหลวงพิบูลสงครามก็พิสูจน์ให้เห็นว่าสามารถสร้างเสถียรภาพของรัฐบาลได้อย่างมั่นคง การดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของหลวงพิบูลสงครามเป็นก้าวสำคัญทางการเมืองและการปกครองประเทศที่เริ่มเข้าสู่วิถีทางการเมืองการปกครองแบบทหาร^๒ (ระบอบพิบูลสงครามจึงเป็นการปกครองลักษณะเผด็จการชาตินิยมแบบทหาร หรือเป็นรัฐบาลเผด็จการทหารรัฐธรรมนูญโดยมีทหารเป็นฐานแห่งอำนาจ หลวงพิบูลนิยมแนวความคิดทางการเมืองแบบอิตาลี่ และเยอรมัน) ดังคำกล่าวยืนยันของหลวงอดุลย์อดุลย์ เจริญศรีซึ่งกล่าวว่า "จอมพล

^๑ คร. แดมสุข นุมนนท์ "เมืองไทยยุคเชื้อผู้นำ" วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๖ เล่มที่ ๑ (มิถุนายน - กันยายน ๒๕๑๕), หน้า ๑๒๑

^๒ กมล สมวิเชียร พัฒนาการเมืองไทย (พระนคร : สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๓), หน้า ๒๘

สนใจในเรื่องราวของฮิตเลอร์ และมุสโสลินีมาก"๑ แนวความคิดของหลวงพิบูลในลักษณะนี้ ทำให้เกิดความขัดแย้งกับนายปรีดี เพราะ "หลวงประดิษฐมนูธรรมต้องการแจกจ่ายอำนาจไปทั่ว ๆ แต่จอมพลจะรวบเสี้ยมคนเดียว"๒) ทางด้านเศรษฐกิจ นายปรีดีนิยมแบบ Socialist หรือแบบลัทธิมาร์กซ์ แต่ของหลวงพิบูลนิยมลัทธิเศรษฐกิจแบบเผด็จการ ความแตกต่างในด้านพื้นฐานของความคิด เป็นผลให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างบุคคลทั้งสอง เป็นเบื้องแรก และต่อมาความขัดแย้งในการดำเนินนโยบายต่างประเทศทำให้ความขัดแย้งนั้นมีมากขึ้น

(การใช้ระบอบเผด็จการและอำนาจเด็ดขาดทางการบริหารของหลวงพิบูล หลวงพิบูลจึงสามารถคุมสถาบันการเมืองทางพลเรือน และทางทหารไว้ได้อย่างสมบูรณ์ โดยเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงสำคัญ ๆ หลายกระทรวง เช่น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย^๓ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ^๔ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ^๕ ทางด้านการทหาร หลวงพิบูลส่งความได้ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก, ผู้บัญชาการทหารเรือพิเศษ, ผู้บัญชาการทหารอากาศพิเศษ

๑ หลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นพยานใจทักในคดีอาชญากรรมสงครามของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ไทยใหม่ ศุกร์ที่ ๑๕ มีนาคม ๒๔๘๘

๒ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน

๓ ดำรงตำแหน่งระหว่าง ๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๑ - ๖ มีนาคม ๒๔๘๕

๔ ดำรงตำแหน่งเมื่อ ๑๔ กรกฎาคม ๒๔๘๒ แทนเจ้าพระยาศรีธรรมราชวิเบศร์ ซึ่งอาสาออกจากตำแหน่ง

๕ ดำรงตำแหน่งระหว่าง ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๕ - ๗ มีนาคม ๒๔๘๕

และต่อมาได้ดำรงตำแหน่ง 'ผู้มีเกียรติ' ในการทหารสูงสุด' ตำแหน่งทางการทหารทั้งหมดนี้ทำให้หลวงพิบูลสงครามสามารถควบคุมกองทัพได้อย่างสมบูรณ์ งบประมาณแผ่นดินของรัฐบาลได้ตั้งไว้สนับสนุนกิจการทหารอย่างเต็มที่ เพราะหลวงพิบูลสงครามต้องการใช้ทหาร เป็นกำลังสนับสนุนตำแหน่งและรัฐบาลของตน

รัฐบาลได้ใช้วิทยุกระจายเสียงกรมโฆษณาการ เป็นกระบอกเสียงของรัฐบาลสนับสนุนรัฐบาลอย่างเต็มที่ทางด้านแนวความคิดและนโยบายสร้างชาติ และเชิดผู้นำชาติพันธุ์ หลวงพิบูลสงครามใช้รายการสนทนาระหว่าง นายมันชูชาติ และนายคงรักไทย^๒ เป็นรายการกระบอกเสียงของหลวงพิบูลสงคราม การสนทนาของนายมันชูชาติ นายคง เป็นการพูดยักรวมนให้ประชาชนเชื่อและปฏิบัติตามท่านผู้นำ กระตุ้นให้ประชาชนศรัทธาในตัวผู้นำและสนับสนุนนโยบายสร้างชาติ นอกจากนี้รัฐบาลยังให้มีการประกวดเพลงปลุกใจ และใช้คำขวัญต่าง ๆ เช่น จง เชื่อฟังรัฐบาลและท่านผู้นำของเราโดยเคร่งครัด, ไทยทำ ไทยใช้ เท้ากับไทยช่วยไทย ผู้ซึ่งมีส่วนให้นโยบายนี้ของหลวงพิบูลฯ ดำเนินไปอย่างกว้างขวางก็คือ หลวงวิจิตรวาทการ ผู้ซึ่งแต่งบทละครปลุกใจและแต่งเพลงประกอบในบทละครไว้มากมาย

สื่อมวลชนอีกชนิดหนึ่งที่หลวงพิบูลใช้ เป็นประโยชน์แก่รัฐบาล คือ หนังสือพิมพ์^๓ รัฐบาลออกพระราชบัญญัติการพิมพ์ให้อำนาจรัฐมนตรีกระทรวง

๑ คำร่างตำแหน่ง เมื่อ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๔๘๓ หลังจากไทยลงนามในสัญญาสันติภาพกับฝรั่งเศส โดยยุบตำแหน่งนี้ลง เพราะเหตุการณ์ระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีน ฝรั่งเศสได้กลับคืนสู่สภาพปกติแล้ว

๒ ผู้ให้เสียงเป็นนายมัน - นายคง คือ นายสังข์ พัทธโนทัย และนายคงศักดิ์ คำศิริ

๓ จอมพล ป. กล่าวว่า "หนังสือพิมพ์บางที่มันก็เป็นประโยชน์เหมือนกัน เราก็ต้องใช้แต่ขอให้มันเป็นที่เราใช้คนเดียว ไม่ให้คนอื่นมาใช้ด้วย" รายงานการประชุม ครม. ครั้งที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๘๔

มหาดไทย (หลวงพิบูลสงคราม) ในการควบคุมและพิจารณาบทความในหนังสือพิมพ์ และมีอำนาจเค็ดขาคักคิดเห็นว่าหนังสือพิมพ์ฉบับไหนจะต้องหยุดกิจการ การควบคุมหนังสือพิมพ์กระทำเข้มงวดยิ่งขึ้นเมื่อไทยเข้าสู่สภาวะสงครามในต้นปี ๒๔๘๕ รัฐบาลควบคุมหนังสือพิมพ์โดยมีเจ้าหน้าที่ตรวจข่าวหนังสือพิมพ์ ชาวส่วนใหญ่ที่เผยแพร่ได้เป็นข่าวจากแหล่งข่าวของรัฐบาล และฝ่ายญี่ปุ่น ซึ่งได้รับการพิจารณาแล้วว่า สมควรให้เผยแพร่ได้โดยไม่เป็นภัยต่อนโยบายของรัฐบาล หนังสือแต่ละฉบับจึงมีคำขวัญสนับสนุนหลวงพิบูลต่าง ๆ กันไป เช่น ศรีกรุงใช้คำขวัญว่า "เชื่อพิบูลสงคราม ชาติไม่แตกสลาย" สุวัฒน์ภูมิ ใช้คำขวัญว่า "ความปลอดภัยของชาติอยู่ที่เชื่อนู่นา" ประมวลยูวัน ใช้คำขวัญว่า "เชื่อนู่นาทำให้ชาติพ้นภัย" ฯลฯ และหลวงพิบูลฯ ได้เขียนบทความต่าง ๆ โดยใช้ชื่อนามแฝงว่า สามัคคีชัยเอกโก สามัคคีไทย ฯลฯ ไปลงหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ และออกกระจายเสียงทางรายการบทสนทนา มัน - คง ของกรมโฆษณาการ บทความดังกล่าวได้รับสิทธิพิเศษไม่ต้องผ่านการเซ็นเซอร์ของคณะกรรมการ

กรณีพิพาทอินโดจีน

การดำเนินนโยบายเรียกร้องอินโดจีนจากฝรั่งเศสของหลวงพิบูลฯ ซึ่งจะทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างหลวงพิบูลฯ กับนายปรีดีฯ เกี่ยวกับว่า นายปรีดีฯ ไม่เห็นด้วยกับการเรียกร้องดินแดนอินโดจีนบางส่วนคืนจากฝรั่งเศสของหลวงพิบูลฯ ต้องคิดว่าอาจจะได้ไม่เท่าเสีย หลวงพิบูลได้ดำเนินการถึงขั้นใช้กำลังบุกเข้ายึดดินแดนอินโดจีนของฝรั่งเศสในเดือนมกราคม ๒๔๘๔ และกรณีพิพาทได้ยุติลงเมื่อญี่ปุ่นยื่นมือเข้ามาไกล่เกลี่ย คุุกรณีจึงได้เปิดการประชุมเจรจากันตั้งแต่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๔ - ๑๑ มีนาคม ๒๔๘๔ และลงนามยอมในความตกลงไกล่เกลี่ยโดยฝ่ายไทยได้ดินแดนลาวและกัมพูชาบางส่วน และ

* พลเรือตรีทหาร ข้าราชการ "คำไว้อาลัยในอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือตรีหลวงสังวรยุทธกิจ", หน้า ๒๕

ได้มีการลงนามในอนุสัญญาสันติภาพกับฝรั่งเศส เมื่อ ๗ พฤษภาคม ๒๔๔๔ โดย
สภาผู้แทนลงมติให้ความเห็นชอบให้สัตยาบันเมื่อ ๑๕ มิถุนายน ๒๔๔๔^๑

สำหรับผลภายในประเทศ หลวงพิบูลได้รับความนิยมนิยมขึ้นจากประชา
ชน ถึงกับนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและบรรดาศาสนิกชนชวนสนับสนุนขอให้เรียกโรงกินแกง -
อินโคจีนจากฝรั่งเศส ลัทธิชาตินิยมถูกระงับลงอย่างเต็มที่ ประชาชนต่างพากัน
กล่าวขวัญถึงหลวงพิบูล เมื่อนโยบายเรียกโรงกินแกงอินโคจีนจากฝรั่งเศส
ประสบผลสำเร็จ ในขณะที่เดียวกันได้เป็นความสำเร็จทางการเมืองของหลวง
พิบูล ในการพิจารณาพระราชบัญญัติการปกครองกินแกงที่ได้ยื่นจากฝรั่งเศส
เมื่อ ๓๐ มิถุนายน ๒๔๔๔ ซึ่งสภาผู้แทนให้ประกาศใช้เป็นกฎหมายได้ ๑ ใน
๔ จังหวัดที่ไทยได้รับจากฝรั่งเศสได้รับชื่อว่า "พิบูลสงคราม" ตามราชทินนาม
ของหลวงพิบูล และหลวงพิบูลได้รับพระราชทานเลื่อนยศ พลเรือตรีหลวงพิบูล
สงครามเป็นพลเอกทั้งสามกองทัพบก โดยมีเหตุผลเป็นกรณีพิเศษ สำหรับบุคคลที่
ได้ทำความดีความชอบให้กับประเทศชาติอย่างใหญ่หลวง และได้รับพระบรม-
ราชโองการโปรดเกล้าพระราชทานเลื่อนยศพลตรีหลวงพิบูลสงครามขึ้นเป็น
จอมพล จอมพลเรือ และจอมพลอากาศ เมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๔๔๔ ต่อมาใน
วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๔๔๔ หลวงพิบูลได้ลาออกจากบรรดาศักดิ์ "หลวงพิบูล -
สงคราม" ใช้นามเป็นทางการว่า จอมพลแปลก พิบูลสงคราม หรือจอมพล
ป.พิบูลสงคราม

การไม่เห็นด้วยของนายปรีดีในกรณีพิพาทอินโคจีนก็ไม่พอใจที่
จอมพล ป. ให้ผู้ป่วนเข้ามายุ่งเกี่ยว เกรงว่าจะเป็นนโยบายทางการเมืองของ
ผู้ป่วนที่ฉวยโอกาสเข้ามาบีบบัณฑิตอินโคจีนและเข้าคุกคามประเทศไทยในภาย
หลัง นายปรีดีไม่ไว้วางใจผู้ป่วนอย่างยิ่ง การขัดแย้งในนโยบายต่างประเทศ

^๑ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๑/๒๔๔๔ (วิสามัญ)

วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๔๔๔

เรื่องนี้ ทำให้จอมพล ป. กับนายปรีดี แกร้ววกัน และนายปรีดีก็จะเป็นผู้ชัก
ชวนนโยบายแพริทธิพลของญี่ปุ่นเข้ามาในประเทศไทย ตลอดจนเป็นผู้ชักชวน
ญี่ปุ่นในระหว่างสงครามเมื่อญี่ปุ่นบุกประเทศไทย

แต่กรณีพิพาทอินโดจีนเอง เช่นกันที่ทำให้ชื่อเสียงของนายควง เป็นที่
กล่าวขวัญในหมู่ประชาชนทั่วไป ระหว่างเกิดกรณีพิพาท นายควงได้รับแต่งตั้ง
ให้เป็นที่ปรึกษาทางสื่อสาร และได้รับพระราชทานยศเป็นพันตรีเหล่าทหารสื่อสาร
กับตำแหน่งราชองครักษ์พิเศษ เมื่อกรณีพิพาทสิ้นสุดลง จอมพล ป. ได้แต่งตั้งให้
นายควง เป็นประธานกรรมการรับมอบดินแดนจากรัฐบาลอินโดจีนฝรั่งเศสก่อน
เดินทางไปรับมอบดินแดน นายควงได้กล่าวคำอำลาแสดงความขอบคุณเป็นพิเศษ
ต่อจอมพล ป. ซึ่งแต่งตั้งตนเป็นประธานกรรมการรับมอบดินแดนด้วยเหตุผลว่า

... รัฐสภาคุณมีใจยิ่งมีเมื่อ ๓๔ ปีมาแล้ววิคาชคุณได้เป็น
ผู้อยู่เชิญขงไทยกลับสู่ประเทศไทย แต่บัดนี้คุณสามารถที่จะนำขงไทย
กลับคืนไปสู่ดินเเิม นอกจากจะเป็นการสนองเกียรติขงประเทศไทย
แล้ว ยังเป็นการตอบสนองความปรารถนาอันแรงกล้าขงบิดาด้วย
...

คณะกรรมการรับมอบดินแดนได้เดินทางไปในวันที่ ๒๓ กรกฎาคม
๒๔๘๔ และพิธีรับมอบได้เสร็จสิ้นลงในวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ศกเดียวกัน การ
ไปรับมอบดินแดนของนายควงได้ทำให้ชื่อเสียงเป็นที่รู้จักขงประชาชนมากขึ้น
ประชาชนกำลังชื่นชมกับดินแดน ๔ จังหวัดที่ได้เพิ่มเติม หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่า
นายควงผู้ซึ่ง เป็นประธานกรรมการรับมอบดินแดนคือบุตรขงผู้ที่ปกครองมณฑล
บูรพาภอนจะเสียดไปให้ฝรั่งเศส คือบุตรขงเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (จุม) ทำให้
ประชาชนสนใจในตัวนายควงมากจากขงข่าวหนังสือพิมพ์เหล่านั้น และรู้สึกนิยม
ชมชอบนายควงไปด้วย

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พันตรีควง อภัยวงศ์, หน้า ๕๒

ต่อมารัฐบาลได้มอบหมายให้นายควง เกินทาง ไปอเมริกาเพื่อจัดซื้อ เครื่องวิทยุ และเครื่องอุปกรณ์การทหาร แต่เนื่องจากไทยถูกหาว่าเป็นผู้รุกรานในกรณีพิพาทอินโดจีน อเมริกาจึงระงับการขนส่งไว้แต่ฟิลิปปินส์ เพราะเกรงจะตกไปอยู่ในมือของญี่ปุ่น

ระหว่างเดินทางกลับประเทศไทย นายควงได้หยุดพักอยู่ที่ญี่ปุ่นราว ๑ เดือน เมื่อกลับถึงกรุงเทพฯ ได้เข้าพบจอมพล ป. และพระยาพหลฯ และเสนอความเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ของโลกขณะนั้นว่า ตนเองมั่นใจว่าญี่ปุ่นจะเปิดฉากสงครามขึ้นทางเอเชียแน่นอน ซึ่งประเทศไทยควรจะเตรียมพร้อมไว้แล้ว เพราะสถานการณ์ภายในญี่ปุ่นหลายอย่างแสดงให้เห็นแนวโน้มว่าจะเกิดสงครามแน่นอนว่า "คูทั้ง ๒ คนจะไม่เชื่อในเหตุผลของข้าพเจ้า"^๑

เมื่อรัฐบาลได้แยกกระทรวงคมนาคมออกจากกระทรวงเศรษฐกิจ นายควงได้รับแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีว่าการคนแรก เมื่อ ๑๙ สิงหาคม ๒๔๘๔ และดำรงตำแหน่งนี้จนถึงระยะสงคราม จึงได้เปลี่ยนไปเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ เมื่อ ๘ กันยายน ๒๔๘๕ โดยเปลี่ยนกับ พลตรีเสรี เรืองฤทธิ์ ให้มาว่าการกระทรวงคมนาคมแทน

เหตุการณ์ในช่วงระยะหลังการขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป. แล้วนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างนายควงกับจอมพล ป. ยังคงดำเนินไปด้วยดี นายควงมิได้มีท่าทีเป็นสมัครพรรคพวกของบุคคลสำคัญคนใดคนหนึ่ง แต่ถ้าวางกันอย่างจริง ๆ แล้ว นายควงกับนายปรีดีมีความสัมพันธ์กันอย่างสนิทสนม และมักมีการพบปะพูดคุยกันเสมอ ๆ และนายปรีดีก็มักจะเรียกนายควงไปปรึกษาหารือขอความเห็นในเรื่องต่าง ๆ คามลำพังในลักษณะปรับ

^๑ ควง อภัยวงศ์ การต่อสู้ของข้าพเจ้า, หน้า ๖๒

^๒ ราชกิจจานุเบกษา แขนกฤษฎีกา เล่ม ๕๘ ภาค ๒ (๑๙ สิงหาคม ๒๔๘๔), หน้า ๑๐๕๓

ทุกข้มากกว่าจะขอคำแนะนำอย่างจริงจัง นายคองจึงมีโอกาสรับทราบเรื่องราวต่าง ๆ ทั่ว ๆ ไปของวงการเมืองในขณะนั้น จากคำบอกเล่าของนายปรีดีค้ำหนึ่ง และจากการประสบด้วยตนเองอีกค้ำหนึ่ง สำหรับนายคองกับจอมพล ป. นั้น แม้ว่าจะมีค้ำค้ำกันแสดงความเห็นในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีกับจอมพล ป. บ้าง แต่ก็มิมีเหตุการณรุนแรงมากนัก จอมพล ป. ก็ทราบถึงนิสัยความตรงไปตรงมาของนายคอง เรื่องใดนายคองมีความเห็นอย่างไรก็จะแสดงออกมาเช่นนั้น แต่ก็มีได้ทำให้เกิดความไม่พอใจแก่จอมพล ป. มากจนกลายเป็นความโกรธเคือง ความสัมพันธ์ระหว่างนายคองกับจอมพล ป. ยังคงราบรื่นพอ ๆ กับความสัมพันธ์ระหว่างนายคองกับนายปรีดี ดังนั้นเมื่อจอมพล ป. ทำการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงคณะรัฐมนตรีในบางครั้ง นายคองก็ยังคงได้รับมอบหมายให้เป็นรัฐมนตรีร่วมคณะรัฐบาลจอมพล ป. เช่นเดิม

การเมืองไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒

สภาพการณ์ทางการเมืองภายในประเทศในระยะสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นช่วงเวลาของความขัดแย้งระหว่างผู้นำทางการเมือง ๒ คน คือ จอมพล ป. พิบูลสงครามกับนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งปรากฏเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างจอมพล ป. กับนายปรีดี ระหว่างปลายปี ๒๔๘๔ - ๒๔๘๗ โดยเฉพาะเมื่อญี่ปุ่นยกกองทัพเข้าสู่ไทยในเดือนธันวาคม ๒๔๘๔ ทำให้บุคคลทั้ง ๒ ขัดแย้งกันในเรื่องนโยบายที่เกี่ยวกับญี่ปุ่น เป็นผลให้นายปรีดีดำเนินการโค่นล้มอำนาจ จอมพล ป. โดยพยายามใช้วิถีทางรัฐธรรมนูญ เมื่อประสบผลสำเร็จในที่สุด นายปรีดี ได้สนับสนุนนายคองให้ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดทางการบริหาร อาจกล่าวได้ว่าความตึงเครียดทางการเมืองภายในประเทศและนอกประเทศยังผลให้นายคองก้าวขึ้นมาเป็นบทบาทสำคัญทางการเมืองในขณะนั้น เพราะได้รับการสนับสนุนจากผู้มีอิทธิพลทาง

* สัมภาษณ์คุณหญิง เลขา อภัยวงศ์ วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๕

การเมืองขณะนั้นคือนายปรีดี พนมยงค์

ความขัดแย้งระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงครามกับนายปรีดี พนมยงค์

เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ และจอมพล ป. พิบูลสงครามแตกแยกความคิดเห็นเกี่ยวกับกรณีพิพาทอินโดจีนนั้นนับว่ายังไม่เป็นการแตกแยกที่รุนแรงนัก หากจะ เปรียบเทียบกับความแตกแยกความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินนโยบาย เมื่อญี่ปุ่นบุกประเทศไทยในวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๔๘๔ และเหตุการณ์ลำดับคือนั้น

ในระยะเวลาที่สงครามมหาเอเซียบูรพาเกิดขึ้นระยะแรก ประเทศไทยก็ยังคงประกาศยืนยันนโยบายเป็นกลาง แต่รัฐบาลก็พอจะคาดการณ์ได้ว่าญี่ปุ่นคงจะต้องเดินทัพผ่านประเทศไทย^๑ ซึ่งปรากฏว่าในระยะแรก ๆ รัฐบาลต้องตระเตรียมการต่าง ๆ เพื่อรับสถานการณ์สงครามทั้งด้านกำลังคน กำลังอาวุธ และเสบียงอาหาร ต่อมาเมื่อญี่ปุ่นประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ กองทัพญี่ปุ่นจึงบุกขึ้นประเทศไทยเพื่อใช้เป็นทางผ่านไปโจมตีดินแดนอาณานิคมของทั้งสองมหาอำนาจ ทั้งนี้ญี่ปุ่นจึงยื่นข้อเสนอต่อรัฐบาลไทยในกลางคืนของวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๔๘๔^๒ รัฐบาลไทยยินยอมตามข้อเสนอข้อ ๑ ของญี่ปุ่นคือขอเดินทัพผ่านประเทศไทยเพื่อไปโจมตีมลายูและพม่า^๓

อย่างไรก็ตามในที่สุดรัฐบาลไทยก็ได้เปลี่ยนนโยบายตกลงทำกติกาสัญญารักษามิตรกับญี่ปุ่นในวันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๔๘๔ ในเรื่องนี้นายปรีดี พนมยงค์

^๑ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๑๐/๒๔๘๔ (ลับ) วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๔

^๒ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งพิเศษ /๒๔๘๔ วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ เรื่องประเทศไทยถูกรุกรานและการเจรจาทำความตกลง

^๓ ข้อตกลงนี้ลงนามกันในวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๔๘๔ เป็นข้อตกลงเฉพาะกิจการทหาร

ได้พยายามคัดค้านอย่างแรงด้วยมีความเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงนโยบายเช่นนี้เป็น การ
 เลื่อมเสียเกียรติภูมิของประเทศและเป็นการเสี่ยงต่อความปลอดภัยของประเทศ
 ด้วย^๑ ด้วยเหตุนี้จอมพล ป.พิบูลสงครามกับนายปรีดี พนมยงค์ จึงแตกแยก
 กันทางด้านความคิดเห็น และต่อมา นายปรีดี พนมยงค์ ได้พยายามกักกันอิทธิพล
 และการแทรกแซงทางเศรษฐกิจการคลังของญี่ปุ่น อย่างเต็มที่ เมื่อญี่ปุ่นพยายาม
 เพิ่มเติมข้อเสนอทางด้านเศรษฐกิจและการคลัง^๒

ควรพิจารณาด้วยว่า การตัดสินใจเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นของ
 จอมพล ป. นั้น แม้นายปรีดีจะพยายามคัดค้าน แต่การชี้ขาดของจอมพล ป.
 ในฐานะนายกรัฐมนตรี นายปรีดีจึงไม่อาจขัดขวางได้ ความคิดเห็นที่แตกต่าง
 กันในนโยบายเกี่ยวกับญี่ปุ่น ทำให้นายปรีดีและจอมพล ป. ไม่ลงรอยกันมากขึ้น
 ต่อมา การแสดงการคัดค้านไม่ยั้งที่ จะให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นตามที่ญี่ปุ่นต้องการ
 ก็ได้เป็นสาเหตุให้นายปรีดี ต้องพ้นจากตำแหน่งทางการเมืองในคณะรัฐบาล
 จอมพล ป. ไปในที่สุดและวาระนี้เป็นเวลาที่นายปรีดีกับจอมพล ป. แยกทางกัน
 อย่างเด็ดขาด หลังจากที่ได้แตกร้างกันมาก่อนหน้านี้เนื่องจากกรณีพิพาทอินโด
 จีน

หลังจากรัฐบาลไทยได้เปลี่ยนแปลงนโยบายร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นแล้ว
 เป็นผลให้มีการเปลี่ยนแปลงบุคคลในคณะรัฐบาล เป็นต้นว่า นายคิเรก ชัยนาม
 ซึ่งแสดงความไม่เห็นด้วยในการที่รัฐบาลยอมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ถูกลดตำแหน่ง
 ไปเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ^๓ โดยจอมพล ป.พิบูล
 สงครามรับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการเสียด และต่อมา นายคิเรก ชัยนาม ได้

^๑ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่พิเศษ /๒๔๘๔ (ลับ) วันที่ ๑๐

ธันวาคม ๒๔๘๔

^๒ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่พิเศษ/๒๔๘๔ วันที่ ๑๑ ธันวาคม

๒๔๘๔

^๓ ตั้งแต่วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๔๘๔

รับแต่งตั้ง เป็นเอกอัครราชทูตไทยประจำโตเกียว*

นอกจากนั้นจอมพล ป.พิบูลสงครามยังได้เปลี่ยนแปลงตำแหน่งของ นายปรีดี พนมยงค์ ผู้มีชักขวางการขอความร่วมมือทาง เศรษฐกิจของญี่ปุ่น คือ ญี่ปุ่นเจรจาขอเงินจากรัฐบาลไทยวงแรกจำนวน ๑๐ ล้านบาทเพื่อใช้ในการ การของกองทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย นายปรีดี พนมยงค์ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังได้คัดค้าน ทั้งนี้ การคัดค้านข้อเสนอของญี่ปุ่นในเรื่อง นี้ ทำให้ญี่ปุ่นเข้าแทรกแซงการเมืองภายในของไทยและมีส่วนผลักดันให้ นาย-ปรีดี พนมยงค์ ตองพ้นจากตำแหน่งทางบ้านบริหาร^๒ โดยได้รับแต่งตั้งให้เป็น ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แทนเจ้าพระยามรราช (ปั้น สุขุม) ซึ่งถึงแก่ - อสัญกรรม

ต่อมาในวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕ ประเทศไทยก็ได้ประกาศสงคราม กับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา^๓ และปรากฏว่าฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลใน นโยบายดังกล่าว ได้ร่วมกันก่อตั้งขบวนการเสรีไทยเพื่อต่อต้านญี่ปุ่น โดยมี นายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้าเสรีไทยในประเทศ และ มรว.เสนีย์ ปราโมช เป็นหัวหน้าเสรีไทยในสหรัฐอเมริกา และ มจ.ศุภวัฒน์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ เป็นหัวหน้าเสรีไทยในอังกฤษ กล่าวคือมีเสรีไทยทั้งในและนอกประเทศดำเนินการ ต่อต้านญี่ปุ่น

หนึ่งในการประกาศสงครามครั้งนี้ นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้ สำเร็จราชการท่านหนึ่งได้พยายามหลบเลี่ยงไม่ได้ลงนามในคำประกาศสงคราม ด้วยเหตุนี้จึงปรากฏว่าในประกาศสงครามมีผู้สำเร็จราชการลงนามในประกาศ สงครามเพียง ๒ คน แต่ก็มีชื่อ นายปรีดีปรากฏอยู่ด้วย เมื่อสงครามยุติ นาย-

* รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๖๖/๒๔๘๔ วันพุธที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๔๘๔

^๒ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี (ลับมาก) วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๔๘๔

^๓ ราชกิจจานุเบกษา แผนกกฎหมาย เล่มที่ ๕๙ วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕

^๔ ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแผ่นดินให้เพิ่มชื่อนายปรีดี พนมยงค์ เข้าไปด้วย

ปรีดีจึงอ้างเหตุผลข้อนี้ประกาศสงเคราะห์เป็นโมฆะ ด้วยผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มิได้ลงนามครบถ้วน และถือว่าเป็นการขัดกับเจตน์จำนงของประชาชนและรัฐธรรมนูญ เพราะรัฐบาลมิได้นำเสนอขอความเห็นจากสภาผู้แทนราษฎร

นายควง อภัยวงศ์กับปัญหาการดำเนินนโยบายเกี่ยวกับสงคราม

สำหรับบทบาทของนายควง อภัยวงศ์ ในเหตุการณ์ทางการเมืองเกี่ยวกับสงครามโลกนั้น นายควง อภัยวงศ์ มีบทบาทเพียงร่วมอยู่ในคณะรัฐบาลที่กำลังดำเนินนโยบายร่วมมือกับญี่ปุ่น ในระยะแรกขณะที่รัฐบาลเตรียมการเพื่อรับสถานการณ์สงครามนายควง อภัยวงศ์ ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลให้ทำหน้าที่เตรียมพร้อมทางด้านการสื่อสารและการคมนาคมในกรณีจำเป็น เช่น ดำเนินการสร้างถนนสายสำคัญบางสายอย่าง เร่งด่วนซึ่งอาจจะต้องใช้เป็นประโยชน์ในกาญยุทธ เช่น เส้นทางสายลพบุรี - สิงห์บุรี - นครสวรรค์ เป็นต้น

ส่วนทัศนะของนายควง เกี่ยวกับการดำเนินนโยบายสงครามนั้น นายควงมีความเห็นในกรณีที่ว่า ไทยควรจะรบกับญี่ปุ่นหรืออังกฤษหรือจะเป็นฝ่ายญี่ปุ่นหรืออังกฤษจึงจะดีนั้น นายควง เห็นว่า เรื่องนี้รัฐบาลควรตัดสินใจด้วยตนเองให้เด็ดขาด ไม่ควรชาวเสี่ยงจากมติมหาชนหรือสภาผู้แทนราษฎร หากการตัดสินใจของรัฐบาลไม่เป็นที่พอใจของสภา สภาก็ควรจะลงมติคัดค้านซึ่งจะ

๑. จดหมายของนายปรีดี พนมยงค์ ถึง ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ชี้แจงข้อเขียนของอนันต์ พิบูลสงคราม อ้างใน สุพจน์ คานตระกูล ชีวิตและผลงานของนายปรีดี พนมยงค์ (พระนคร : ประจักษ์การพิมพ์, ๒๕๑๘), หน้า ๓๐๕

๒. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๕๕/๒๔๘๔ วันพุธที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๔๘๔

เป็นผลให้รัฐบาลต้องออกจากตำแหน่งไปเสีย^๑ และอีกคนหนึ่ง เมื่อรัฐบาล
ตัดสินใจที่จะเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น นายคางอยู่ในฝ่ายสนับสนุนด้วยมีความเห็น
ว่าไม่มีทางเลือกทางอื่นนอกจากยินยอมตามข้อเสนอของญี่ปุ่น จึงกล่าวว่า

เหตุการณ์มันต้องยุติกระโดดพดุยโจน ถ้าเราไม่ยอมตั้งแต่ต้นก็ได้สู้
กันจนถึงบัดนี้ แต่ปัญหาที่จะลุคไปรักเทาคูเป็นปัญหาทางยุทธศาสตร์
ว่าเราจะมีกำลังต่อสู้ต่อไปอย่างไร และเมื่อหมกการสู้แล้วยิ่งกว่า
ตอนแรกอีก เพราะฉะนั้นไม่มีทางใด มองไม่เห็นทางที่จะเลือก
ทางอื่น^๒

คงพอจะสรุปความไควาขณะที่ยอมพล ป. กับนายปรีดีมีความขัดแย้ง
เกี่ยวกับการดำเนินนโยบายกับญี่ปุ่น นายคางยังคงไม่มีบทบาทสนับสนุนฝ่ายหนึ่ง
ฝ่ายใดอย่างเต็มที่ คงเพียงแต่ทำหน้าที่รัฐมนตรีร่วมคณะรัฐบาลจอมพล ป. และ
จัดว่ามีความคิดเห็นอยู่ในกลุ่มเสียงส่วนใหญ่^๓ ในเวลาต่อมาจะมีการเปลี่ยนแปลง
บ้างก็เป็นเพียงการสับเปลี่ยนตำแหน่งหน้าที่ เช่น เปลี่ยนไปดำรงตำแหน่ง
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ เป็นต้น^๔ และนายคางก็มีโรบอคคคคที่แสดง
พฤติกรรมทางการเมือง เคนชคคคในเรื่องการดำเนินนโยบายเกี่ยวกับสงครามของ
รัฐบาล เพียงแต่แสดงความคิดเห็นร่วมกับที่ประชุมคณะรัฐมนตรีบ้าง เป็นครั้งคราว
เท่านั้น

^๑ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่พิเศษ/๒๔๔๔ วันพุธที่ ๓ ธันวาคม ๒๔๔๔
เรื่องร่าง พรบ.มอบอำนาจให้รัฐบาลในภาวะกบฏ พุทธศักราช ๒๔๔๔

^๒ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่พิเศษ(ลับ) วันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๔๔๔

^๓ พิจารณาจากการแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีในวันที่ ๘-๑๐-๑๓
ธันวาคม ๒๔๔๔

^๔ ดำรงตำแหน่ง เมื่อ ๘ กันยายน ๒๔๔๕ - ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๖